

אגדת ההיום

הרחבות וכיווני מחשבה על אגדות התלמוד סביב הדף היומי >> טז-כב שבט >> בבא בתרא כא-כז

כריתת עץ

הרקע בגמרא

המשנה והגמרא עוסקות בדיני הרחקה בין גידולים חקלאיים וכדומה של שכנים: כמה צריך להרחיק עץ מקיר כדי ששורשיו לא יזיקו לו, כמה להרחיק בעל חיים כדי של יטרוף את היונים של השכן, וכיוצא באלו.

תרגום וביאור

לרבה בר רב חנין היו דקלים שגבלו בכרם של רב יוסף. היו באות ציפורים, יושבות על הדקל, יורדות לכרם וגורמות לו הפסד.

אמר רב יוסף לרבה: כרות את העץ. שאל רבה: והרי הרחקתי את הדקל מהגפן כדין, מדוע עליי לכרות את העץ? השיב לו: מכרמים צריך להרחיק עוד יותר; היה עליך לנטוע את הדקל רחוק יותר, ולכן עכשיו עליך לכרות אותו...

אמר רבה: אני לא כורת את העץ, כיוון שרבה אמר שאסור לכרות עץ שיכול להניב קב פירות. ואמר רבי חנינא: בני שכחת לא נפטר אלא מפני שכרת תאנה לפני זמנה. אם רוצה האב, יכרות את העץ בעצמו.

שאלות הכוונה ללימוד עצמי

מה חמור כל כך בכריתת עץ, עד כדי כך שבנו של רב חנינא נפטר בגלל זה?

אם זה חמור כל כך, למה רבה בר רב חנין הסכים שרב יוסף יכרות את העץ?

האגדה: בבא בתרא כו א

רְבָא בַר רַב חֲנִין, הוּוּ לִיהּ הִנְהוּ דְקָלִי
אֲמִיצְרָא דְפְרָדִיסָא דְרַב יוֹסֵף.

הוּוּ אַתּוּ צְפוּרִי, יְתְבִי בְדָקְלִי, וְנַחֲתִי
בְפְרָדִיסָא, וּמִפְסְדִי לִיהּ.

אָמַר לִיהּ: זִיל קוּץ.

אָמַר לִיהּ: וְהָא אֲרַחֲקִי לִי?

אָמַר לִיהּ: הֲנִי מִי לִי לְאִי לְנוֹת, אֲבָל
לְגַפְנִים בְּעֵינֵן טְפִי...

אָמַר לִיהּ: אֲנָא לָא קִיּוּצָא,

דְאָמַר רַב: הָאִי דִיקְלָא דְטְעִין קְבָא אָסוּר
לְמַקְצִייהּ.

וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לָא שְׂכִיב שְׂכַחַת בְּרִי,
אֲלָא דְקָץ תְּאַנְתָּא בְּלֵא זִמְנִיהּ.

מַר, אִי נִיחָא לִיהּ לִיקוּץ.

הגרסה המנוקדת - מתוך אתר "דעת".

אגדה היום

גיליון 66 | בבא בתרא כא-כז
כריתת עץ

עת לעקור נטוע? השאלה בסוגיה

כשרוצים לדבר על הקשר בין האדם לעץ, או על המחויבות של האדם כלפי העץ ובכלל כלפי הסביבה, משתמשים פעמים רבות במקורות כמו "כי האדם עץ השדה", ועוד מובאות ופסוקים נאים שמביעים הרמוניה עם הטבע. אבל בדברי חז"ל יש גם ביטויים חדים וחריפים כלפי מי שפוגע בסביבה, ופרט בעצים. שניים מהם נמצאים בסוגיה שלנו.

למה שניים? כי האגדה שלנו בנויה כסיפור בתור סיפור. רבא בר רב חנין אינו מוכן לכרות עץ שגורם נזק, בגלל סיפור אחר שבו אדם נכרת בעוון כריתת עץ. שני הסיפורים מכילים מטען רב-עוצמה: הסיפור שרבא מביא שולל את כריתת העצים בחריפות, עד כדי הצדקת עונש מוות מן השמים לכורת העץ; בסיפור על רבא עצמו, רבא נמנע מלדאוג לגפנים של שכנו רב יוסף, רק מפני שאינו מוכן לכרות עץ במו ידיו.

מצד שני, אולי המעשה אינו חמור כל כך, שהרי רבא מתיר לרב יוסף לכרות את העץ בעצמו. אם חל איסור חמור על כריתת עצים, רבא לא היה נותן לרב יוסף את האפשרות לעבור עליו.

אז האם כריתת עץ פרי היא חטא חמור או לא? ייתכן שדווקא ביטויי החומרה מעידים כי לא מדובר על איסור חמור. כלומר, המעשה חמור, אך לא בתור איסור הלכתי. גם אם הכריתה מותרת, היא משאירה צלקת נפשית-רוחנית באדם הכורת. הוא

הקטיעה הזאת מותרת לו מבחינה פורמאלית, היא אפילו נדרשת ממנו מכוח האחריות ההלכתית כלפי השכן, אבל יש לה מחיר פנימי.

קוטע כוחות חיים בעולם, ובזאת משפיע לרעה גם חייו שלו. הקטיעה הזאת מותרת לו מבחינה פורמאלית, היא אפילו נדרשת ממנו מכוח האחריות ההלכתית כלפי השכן,

אבל יש לה מחיר פנימי. גם בנו הצדיק של רבי חנינא, שלא נמצא בו עוון לתלות בו את סיבת מותו חוץ מכריתת תאנה, פעל כנראה לפי שורת הדין – אך בכל זאת פגע בנפשו וקיצר את ימיה. ההבחנה בין החוק ההלכתי לרובד שמעבר לחוק מוכרת בתורה, אבל כאן אולי היא לובשת אופי שונה: במישור שבין אדם לחברו יש דין ולפנים משורת הדין, וכן גם במישור שבין אדם למקום, אבל יש גם מישור יסודי ובסיסי בתוככי האדם הקשור לעצם קיומו. מצד יסוד החיות שבו, שעומד בתשתית של כל מחשבותיו ומעשיו כאדם, יש לו זיקה אל החי והצומח – וכשהוא פוגע בהם הוא פוגע גם בחיות הפנימית של עצמו.

חשוב לציין שכפי ששכנים מתרחקים זה מזה במידת הצורך, כדי לתת לכל דקל ולכל גפן את המרחב הדרוש להם, גם דברי חז"ל מתרחקים לפעמים זה מזה. פעמים שחז"ל מביעים דעות שונות בנושא אחד, אך

אינם מביאים את כל הדעות באותו מקום, כדי לתת לכל דעה את המקום הראוי לה. במקרה שלנו, אל מול רגישותו המופלאה של רבא לעץ, עומדת סוגיה במסכת בבא קמא (דף פו) המביאה גם היא את הסיפור על בנו של רבי חנינא. אולם שם ההקשר הוא חובתו של האדם ליהנות מהבריאה (והאיסור לצער את עצמו), ובנוסף בהמשך מובאת הבהרה – אם העץ שווה יותר כשהוא משמש לצרכים אחרים, מותר לכרות אותו. בסוגיה ההיא ניכר שהרגישות כלפי העץ היא מפני שהוא משרת את האדם.

הסוגיה שלנו מעוררת אותנו לרגישות ועדינות כלפי הסביבה, אבל כדאי לזכור שהיא אינה עומדת לבד – ובשורה התחתונה המעשית, גובר השיקול של תועלת האדם. ערכו של העץ נמדד לפי יכולתו לשרת את נזר הבריאה.

לעיון נוסף

עוד מאגדות השבוע:

אָמַר רַבָּא: הָאֵי מְקַרְי יְנוּקֵי דְגָרִיס, וְאִיכָּא אַחֲרֵינָּא דְגָרִיס טְפֵי מִינֵיהּ, לָא מְסַלְקִין לֵיהּ, דִּילְמָא אֲתִי לְאִיתְרְשׁוּלֵי.

רַב דִּימִי מְנַהַרְדְּעָא אָמַר: כָּל-שֶׁכֶן דְגָרִיס טְפֵי! קְנֵאת סוּפְרִים תְּרַבֵּה חֻכְמָה.

(אמר רבא: מלמד תינוקות שיש מלמד טוב ממנו, לא מפטרים את הראשון לטובת השני, שמא השני יתגאה ויתרשל בתפקידו.)

רַב דִּימִי מְנַהַרְדְּעָא אָמַר: כָּל שֶׁכֶן שִׁמְפֻטִּים אֶת הָרֵאשׁוֹן וּמִקְבָּלִים אֶת הַשֵּׁנִי, שְׁקֵנָת סוּפְרִים תְּרַבֵּה חֻכְמָה. (כא א)

מפרשנות האגדה:

השאלה מתי ובשביל מה מותר לכרות עץ נידונה רבות בספרות ההלכה. אחת הגישות היא שגם כשהדבר מותר, יש מידת חסידות שלא לכרות את העץ. לגישה זו, בנו של רבי חנינא נפטר מפני שהיה חסיד גדול, וממנו היה מצופה יותר. (לעיון בגישה זו – שאילת יעבץ א, עו. לסיכום הסוגיה מומלץ לעיין במאמר של הרב יהודה עמיחי באתר מכון התורה והארץ. פורסם לראשונה סביב תכנון כביש שש) המאמר יעלה גם לדף אגדה היום בפייסבוק.